

GLOBÁLNÍ MUŽ A LOKÁLNÍ ŽENA? FEMINISTICKÝ POHLED NA GLOBALIZACI¹ / MARTA KOLÁŘOVÁ

Tento článek má za cíl předložit českému publiku přehled současných zahraničních teorií a studií, které se zabývají tématem gender a globalizace nebo jsou označovány jako feministická kritika globalizace. Česky k tomuto tématu dosud vyšla studie Ch. Wichterich *Globalizovaná žena*, která se však zaměřuje na dopady globalizace pouze na ženy. Dále byla přeložena publikace *Bez loga* N. Klein, která se zabývá produkcí a marketingem v globalizované ekonomice a antikorporačním aktivismem, a tak se dotýká jevů, které souvisejí s genderovými aspekty globalizace, nicméně ty jsou pro ni spíše podružné.

Proto se zaměřím na propojení genderových a globálních témat. Jednak je třeba do teorií globalizace vnést genderový rozměr, což se děje jak v českém prostředí, tak i v zahraničí, jak na to upozorňují západní teoretičky, velmi pomalu. Globální procesy ovlivňují také českou společnost a současně je důležité vědět, jaké důsledky mají tyto procesy pro ženy a muže v jiných lokalitách. Začlenění globálního rozměru do českých genderových studií může být zase inspirativní v tom, že do zkoumání rozdílů mezi muži a ženami vnáší další rozměry nerovností, a to zejména třídní a etnické.

V článku se zaměřím na témata, která se nejvíce vyskytují v diskursu gender a globalizace, a pokusím se odpovědět na následující otázky: Jak se gender projevuje v teoriích globalizace a v čem spočívá feministická kritika globalizace? Jaké jsou genderové charakteristiky mocných globálních hráčů a co charakterizuje globální vládnoucí maskulinitu? Jaké změny práce v oblasti produkce a práce jsou globálně spojeny s genderem? Na závěr poukazuji na pozitiva a nedostatky západních feministických teorií globalizace, a to zejména v kontextu postsocialistických zemí, a ukazuji některé cesty, jak je možné studovat genderové souvislosti globalizačních procesů v českém prostředí.

Feministická kritika globalizace

Feministická kritika směřuje jednak k samotným teoriím. Interdisciplinární teorie globalizace se často genderu vůbec nedotýkají.² Nicméně, jak tvrdí Peterson a Runyan (1999), gender je důležitým hlediskem pro analyzování globalizace. Identifikuje globální aktéry, charakterizuje státní a nestátní aktivity, rámuje globální problémy a tematizování možných alternativ. Gender je reflektován spíše v empirických studiích dopadů globalizace na lokalitu. Podle Freeman (2001) genderové zatížení zapříčinilo vznik dichotomního modelu

globálního a lokálního: globální a teorie je spojováno s maskulinitou a charakteristikami jako mobilita, proměnlivost, kosmopolitnost, modernita; zatímco lokální a etnografie je spojena s femininitou, státností, místem, domovem a tradicemi. Opomíjení genderu ve všeobecných teoriích globalizace souvisí jednoznačně s mužskou dominancí. Bergeron (2001) a Freeman (2001) ukazují, že zejména makrostrukturální modely a „velká vyprávění“ o globalizaci jsou maskulinní. True (2003) tvrdí, že analýza, která nejde za makro úroveň, není udržitelná.

Marchard a Runyan (2000) kritizují globalizační diskursy jako genderově vychýlené. Některé instituce, sektory, aktéři a procesy jsou hodnoceny lépe (například trh nad státem, globální nad lokálním) a ty jsou spojeny s maskulinitou. Co je označeno jako femininní, se považuje za méně důležité. Hierarchie a nerovnosti se udržují prostřednictvím silné genderové symboliky, která umožňuje, že procesy globální restrukturalizace vypadají přirozeně a nevyhnutelně.

Podle Marchard (2000) a Pyle a Ward (2003) globální procesy jednak mění genderové systémy, role a vztahy a upevňují genderové nerovnosti. Globalizační procesy narušují dichotomie maskulinity a femininity tím, že nutí stále více žen vstupovat do dříve mužských oblastí, zejména výroby a migrace (Freeman 2001). Jak upozorňuje Walby (1997), femininita už není globálně určována pouze mateřstvím nebo příslušností k domácnosti. Na druhé straně jsou globalizační procesy zakotveny v realitě genderových nerovností a ideologií, například jsou založeny na využívání stereotypů, že ženy mohou být placeny méně než muži. Takže gender ovlivňuje globalizaci a globalizace má vliv na genderová uspořádání.

Publikace tematizující gender a globalizaci se zaměřují především na ekonomické rozměry globalizace a jejich dopad na sociální vztahy. Autorky analyzují změny globální produkce, nové formy ženského zaměstnání, ženský aktivismus směřující ke zlepšení pracovních podmínek žen či práci v domácnosti vykonávanou migrantkami. Jiné aspekty globalizace, jakými jsou politika nebo kultura, se zkoumají zatím méně (výjimkou je Wichterich 2000).

Podle ekonomických definic je globalizace „odstranění bariér volného trhu a bližší integrace národních ekonomik“ (Stiglitz 2002: ix), „přímé zahraniční investice nadnárodních korporací, krátkodobé kapitálové toky, mezinárodní toky pracujících a lidí všeobecně, toky technologií“ (Bha-

gwati 2004: 3). Feministky kritizují takové definice, protože se zaměřují na neosobní toky a ne na skutečné lidi (Afshar, Barrientos 1999). Genderové teoretičky zkoumají dopady globalizace na reálné jedince, a to hlavně ženy. Například analyzují dopady programů strukturálních úprav na životy žen (Rai 2002; Starr 1994). Lokální životy jsou důležité, protože dávají konkrétní tvář velmi vzdáleným procesům globalizace. Aguilar a Lacsamana (2004) zdůrazňují materiální podmínky v protikladu k tokům informací.

Feministická kritika také poukazuje na globální nerovnosti. Genderové nerovnosti v současném globálním světě jsou zvláště patrné. Podle statistik Spojených národů tvoří ženy polovinu světové populace a jejich práce se rovná dvěma třetinám světových pracovních hodin, vlastní zhruba 1–2 % světového majetku a jsou málo zastoupené v rozhodovacích pozicích. Pouhých 13 % zástupců v parlamentech a 4 % hlav států představují celosvětově ženy. Na druhé straně 70 % chudých na světě jsou přitom ženy a ženy také tvoří 80 % všech uprchlíků a 70 % negramotných obyvatel světa (www.un.org/womenwatch).

Afshar a Barrientos (1999) tvrdí, že svět ovládají mužské elity, které mají největší prospěch ze současného globálního řádu. Genderové mezinárodní rozdělení moci, práce a bohatství není samozřejmě nové, ale globalizace zvětšuje nerovnosti jak mezi zeměmi, tak mezi jednotlivci. Přesun kapitálu a investic do produkce v zemích třetího světa změnil mezinárodní dělbu práce, zejména z genderového hlediska. Produkce globálního jihu určená na export a migrace do zemí globálního severu se feminizovaly zejména v důsledku globalizačních procesů.

Feministické teoretičky ukazují, že globalizace není nevyhnutelný a nezvratitelný proces, jak se tvrdí v obecných teoriích, ale chápou ji jako záměrně vytvořený konstrukt. Například Rai jako hlavní problém vidí naturalizování a depolitizování globalizace, které interpretuje jako „produkt neviditelné ruky globálního trhu“ (Rai 2002: 9). Autorky dále kritizují globalizaci jako převážně neoliberální projekt, založený na ideologii volného trhu.

Globalizace zasahuje negativně více ženy než muže a práce, které se věnují globalizaci z genderového hlediska, se často zaměřují pouze na ženy. Nicméně jiné teoretičky zdůrazňují, že pouhé „přidání žen“ do teorie globalizace není dostatečné. Musí se zkoumat vztahy mezi muži a ženami v globálním měřítku a také změny genderových systémů způsobené globalizačními procesy (Walby 1997). Globalizace ovlivňuje a mění genderové režimy, a to nemá vliv pouze na ženy (Kelly a kol. 2001). Nejde o to ukázat, že všechny ženy jsou oběťmi a všichni muži vítězi globalizace. Je nutné také analyzovat rozdíly a nerovnosti mezi ženami (a muži) založené na odlišnostech třídních, etnických a na postavení v globální ekonomice.

Globální vládnoucí maskulinita

Globalizační procesy vytvářejí z hlediska genderu dvě odlišné oblasti: jednou je svět globálních financí a postmoderního individualismu spojený se západní kapitalistickou

maskulinitou, zatímco ta druhá je založena na genderové a etnické podřízenosti a málo placené, nekvalifikované práci prováděné ženami (Momsen 2004). Enloe (1990) tvrdí, že tyto dvě sféry jsou na sobě závislé. Maskulinní oblasti globální vysoké politiky a finančního světa jsou provázané s feminizovanou levnou produkcí. Bez neplacené a nízkopracované ženské práce by globální ekonomika nemohla fungovat.

Teoretici mužských studií ukazují, jak globalizace mění maskulinitu a jak jsou muži a mužství utvářeni globálními procesy. Connell (1998) při analýze globální maskulinity používá termín „neoliberální maskulinita“. „Vládnoucí forma mužství v současném genderovém řádu je maskulinita spojená s muži kontrolujícími světové vládnoucí instituce: obchodní manažeři, kteří ovlivňují globální trhy, a političtí vůdci, kteří s nimi jednají a stýkají se a v mnoha případech i splývají“ (Connell 1998: 16). Tvrdí, že maskulinitu byznysmenů a politiků charakterizuje flexibilní, vypočítavý egocentrismus bez smyslu odpovědnosti za druhé, technická racionalita a osvobozená sexualita. Maskulinní charakteristiky se vztahují nejen na určitou skupinu mužů, ale také na instituce v mezinárodní oblasti, jako je trh a obchod, politika a neoliberalismus.

Connell chápal vládnoucí maskulinitu především v jedné, neoliberální formě a vojenské maskulinitě připisoval slabnoucí význam, protože psal ještě před zářím 2001. Oproti tomu Danner a Young (2003) chápou současnou vládnoucí maskulinitu ve dvou formách: „Davos Man“ (Muž z Davosu) a „Big Brother“ (Velký bratr). Muž z Davosu reprezentuje globální mužskou obchodní elitu. Velký bratr je ztělesněním vojenské a dozorcí maskulinity, znovuoobjevené v době globální války proti terorismu. Tyto modely mohou být protikladné, ale většinou spolupracují v obou aspektech globalizace: jak neoliberální rekrutace, tak i vojenské kontroly a bezpečnosti. Také Benería (2003) používá termín „Davos Man“, pod ním ale chápe i úředníky a intelektuály, kteří sdílejí víru v individualismus, tržní ekonomiku a demokracii. Muž z Davosu zahrnuje současné globální elity ve všech oblastech.

Kimmel (2003) zkoumá, jak globálnímu hegemonickému mužství oponují lokální nebo podřízené muži, kteří se snaží posílit svou maskulinitu a upevnit místní patriarchální vztahy. Tito muži navenek odmítají globalizaci a rozšiřování západních či multikulturních hodnot a uvnitř svých společenství se snaží podřídit ženy a vrátit je do tradičního uspořádání. Kimmel to uvádí na příkladu neonacistických nacionalistických hnutí v USA a islamistických mužů z Al-Kájdý. Podobně True (2003), která se zabývá souvislostmi globalizace a postsocialistické transformace v ČR, ukazuje, že na začátku 90. let docházelo k pronikání vládnoucí západní maskulinity na „divoký“ východ, jehož trhy byly vnímány jako panenské a sexy, určené pro dobrodružství manažerů a investorů. Česká mužská elita definovaná oslabenou a zženštilou maskulinitou vlivem reálného socialismu si musela upevnit svou mužskost vůči Západu prostřednictvím vlády nad ženami.

Ekonomická globalizace a ženská práce ve výrobě

Globalizace otevřela trhy, ale jak ukazuje Rai (2002), ne všechny trhy byly deregulovány ve stejné míře. Finance a kapitál mohou volně plout po celém světě, ale toky lidské práce jsou omezeny. Oba tyto trhy mají genderové charakteristiky: svět obchodu a financí je maskulinní a pracovní trhy se v současnosti stále více feminizují v důsledku vstupu žen na trh práce. „Globálně ženy vlastní asi jedno procento světového majetku, tak jsou začleněny v procesu globalizace skrze jejich přístup na pracovní trhy spíše než skrze činnost v oblasti finančních a investičních trhů. Ženy poskytují služby – sexuální, domácí a také čím dál více jako dělnice ve výrobě na export – a jsou zaměstnány na málo placených místech. Nekontrolují velké finanční a exportní toky v globalizované ekonomice“ (Rai 2002: 98). V posledních padesáti letech došlo celosvětově k výraznému nárůstu ženské zaměstnanosti, ze 46 % v roce 1950 na 81 % v roce 2000, a nejvíce právě v oblasti výroby na export (Rai 2002). Na druhou stranu v důsledku produkce na vývoz vzrostla poptávka po flexibilní a levné pracovní síle, kterou představují právě ženy (Afshar a Barrientos 1999). Procesy flexibilizace práce a také jejího přesunu do neformálního sektoru jsou spojeny s feminizací práce (Ramamurthy 2001).

Otevření trhů v zemích globálního jihu vedlo nadnárodní korporace k masivnímu investování a budování továren zejména v Latinské Americe a jihovýchodní Asii. Rozvoj ekonomik zemí třetího světa je podmiňován rostoucí výrobou na vývoz. V „exportních výrobních zónách“ zaměstnávají korporace především ženy, protože se domnívají, že ženy jsou vhodnější na tyto práce – jsou poslušné, mladé, často pocházejí z venkova, mají hbité prsty, akceptují nízké mzdy a trpělivě vykonávají monotónní práci (Benería 2003; Renzetti, Curran 2003). Nadnárodní koncerny také počítají s tím, že ženy většinou nejsou organizované v odborech. V mnoha společnostech je příjem ženy považován za doplněk k příjmu muže-živitele a vzrůstající počet matek-samoživitelů se nebere v potaz. Zástupci korporací dobře vědí, že ženy v chudých zemích mají velmi málo možností k obživě. Globální hráči tak záměrně využívají genderové stereotypy pro vlastní profit.

V exportních továrnách pracují zhruba čtyři miliony lidí v padesáti zemích světa, nejčastěji jde o mladé ženy. Momsen (2004) na příkladu Malajsie ukazuje, jak jsou mladé zaměstnankyně výhodné pro továrníky. Jejich věk se pohybuje mezi 16–20 lety, jsou disciplinovanější než starší ženy a jsou svobodné, což znamená větší flexibilitu v čase než u vdaných žen, nejsou vzdělané, ale naivní a poslušné. To umožňuje zaměstnavatelům vyplácet jim jen 58 % mužské mzdy. Tyto dělnice pracují o 50 % více hodin než ženy vykonávající stejnou práci v zemích severu a dostávají jen 10 až 12 % jejich platu (Momsen 2004). Klein (2000) přirovnává vysílání dcer z venkovských rodin do továren ve městech rozvojových zemí k dřívějšímu posílání synů do války. Popisuje pracovní rytmus textilních dělnic na Filipínách: šest až sedm dní v týdnu, od 7 hodin ráno do 10 večer, ale několik dní v týdnu musejí pracovat do dvou hodin ráno. Když

je hodně zakázek, stává se, že mají tyto 19hodinové směny i dvakrát po sobě. Pak jsou nuceny spát u šicích strojů.

Práci v továrnách nadnárodních společností charakterizují nízké mzdy, někdy pod hranicí minimální mzdy zaručené státem, což často znamená pod hranicí životního minima. Collins uvádí, že „textilní dělnice, které ušily za den sto kusů džín, které se prodávají za 100 dolarů, si nikdy nebudou moci dovolit koupit ani jednu“ (Collins 2003: 168). Pracovní podmínky v těchto výrobních provozech jsou navíc často nezdravé a nebezpečné a ženy bývají obětí sexuálního obtěžování a někdy dokonce fyzických trestů (Featherstone a USAS 2002).

Ačkoli se tvrdí, že globalizace přinesla ženám výhody, protože se zvětšily jejich příležitosti k zaměstnání a ekonomická nezávislost založená na vlastním zdroji příjmu, feministické autorky mluví o tom, jak jsou výhody vyrovnávány mnoha nevýhodami. Ženy sice získaly zaměstnání, ale feminizace výroby vedla ke zhoršování pracovních podmínek. Kromě práce v továrnách existuje ve třetím světě jen velmi málo pracovních příležitostí, často jde jen o prostituci nebo jsou ženy nuceny za výdělkem migrovat do bohatších zemí³ (Pyle, Ward 2003).

Země globálního jihu mohou díky levné ženské práci produkovat výrobky na export. Nadnárodní korporace přesunují své investice do míst, kde se mohou mzdy stlačit velmi nízko. Další metodou korporací snažících se neustále snižovat mzdové náklady je nákup od subdodavatelů. Znamená to, že nemusí vlastnit své továrny, ale dohodnou se na odběru od místních firem, které zaměstnávají ženy v menších dílnách nebo doma. Klein (2000) sleduje strategie korporací investovat především do vývoje svých značek, reklamy a marketingu, zatímco výrobu a pracující v továrnách už nepovažují za důležité. Heslem je značka, ne výrobek. Se zavíráním továren v prvním světě dochází i k trendu přesunu práce do neformálního sektoru. Balakrishnan (2002) nazývá tuto formu práce „skrytý běžící pás“. Jde o práci v neformálním sektoru s ještě nižšími mzdami, menší bezpečností práce, chybějící pracovní legislativou, bez formálních pracovních smluv a bez pojištění a dávek v nemoci. Ženy většinou pracují více hodin než ve velkých továrnách a jsou kontrolovány pomocí systému, kde se platí za vyrobený kus. Subdodavatelé dávají na tuto práci přednost matkám s dětmi, protože mají omezený pohyb, jsou vysoce disciplinované a potřebují jakýkoli příjem, aby uživily své děti.

Subdodavatelské praktiky a výrobu v malých dílnách můžeme najít nejen ve třetím světě, ale i v srdci západní civilizace. Například Louie (2001) zdokumentovala, jak mají ženy pracující v textilních výrobních v globálních městech, jako je New York nebo Los Angeles, často ještě horší pracovní podmínky než na globálním jihu. Jsou tu zaměstnávány především imigrantky z Číny a Latinské Ameriky bez dokumentů, které nemají žádná práva a jsou nuceny pracovat déle, i v noci, a za velmi nízké mzdy. V USA je podle ní zhruba 22 tisíc textilních dílen (tzv. sweatshopů) a pouze ve městě New York je to asi 7 tisíc.

Tyto sweatshopy se využívají zejména v textilním průmyslu, protože jde o odvětví s intenzivní manuální prací. Technologie šití zůstává stejná, jako byla před sto lety. Automatizace nebyla zavedena kvůli rychlým proměnám módy, střihů a kvůli povaze materiálu, který vyžaduje lidskou kontrolu. Sweatshopy je možné snadno založit, stačí nakoupit šicí stroje a pronajmout prostory. Kontrola dělnic probíhá na základě úkolové mzdy, ne odpracované doby. Podle Collins (2003) není rozdíl mezi značkovými a neznačkovými výrobky. Produkce levných a drahých oděvů se odehrává ve stejných továrnách s použitím stejné technologie. Jediným rozdílem je kontrola kvality, dražší zboží prochází přísnější kontrolou. To se odráží v tlaku na dělnice, které jsou nuceny pracovat rychleji a přesněji.

Při práci vykonávané v domácnosti nebo malé dílně, kde jsou dělnice rodinnými příslušníky či sousedy majitele výroby, je obtížné se organizovat proti nevyhovujícím pracovním podmínkám. Kromě toho dělnice často ani nevědí, vůči komu uplatňovat požadavky. Nemají informace o korporaci, které subdodavatelé dodávají výsledky jejich práce (Balakrishna 2002). Firmy jsou často v jiné zemi. Velké společnosti nemají odpovědnost za pracovní podmínky, pouze nakupují produkty od subdodavatelů. Navíc je pro pracovníce obtížné se organizovat, protože jsou atomizované v jednotlivých domácnostech nebo malých dílnách. Na druhou stranu je v oficiálních továrnách nadnárodních korporací účast v odborech většinou zakázána. Pokud se v nich mohou dělníci organizovat, ženy mají většinou problém s tím, že v odborech dominují muži a neberou v úvahu specifické požadavky žen (Freeman 2000).

Shrnutí a diskuse

Feministická kritika globalizace spočívá v upozorňování na skutečnost, že gender je i nadále často opomíjen ve velkých teoriích globalizace. Současně se snaží ukázat, že gender ovlivňuje globalizaci a globalizace má vliv na genderová uspořádání. Globalizační procesy jsou zakotvené v realitě genderových nerovností a ideologií, jsou založeny na využívání stereotypů, že ženy mohou být placeny méně než muži. Na druhé straně globální procesy mění genderové systémy a vztahy a upevňují genderové nerovnosti. Globalizační procesy způsobily, že stále více žen vstupuje do dříve mužských oblastí, zejména z hlediska placené práce a výroby. Feminizace práce, růst neformální ekonomiky a přesuny výroby na globální jih jsou spojeny se zhoršenými pracovními a mzdovými podmínkami, výhody globalizace pro ženy jsou tedy diskutabilní. Placené zaměstnání žen nevede automaticky ke společenskému posílení žen nebo genderové rovnosti, ale souvisí spíše s oslabenou rolí muže v rodině. I když ženy pracují, může to způsobit krizi v rodině a někdy i násilné reakce mužů. Ty se mohou na širší úrovni projevat v nacionalistických či fundamentalistických reakcích mužů, kteří se snaží získat zpět svou dominantní pozici. Ne všichni muži z uspořádání globálního světa profitují, jedná se pouze o úzkou skupinu představitelů hegemonní maskulinity založené na politické a ekonomické moci.

Západní feministický diskurs genderu a globalizace má přes svoje zásluhy na poukázání skrytých genderových souvislostí globalizace i jisté nedostatky. Zaměřuje se především na okrajové skupiny – vládnoucí muže a „vykořisťované“ ženy. Nezkoumá příliš ženy v mužských a muže v ženských oblastech. Nedokáže se tak vyhnout vytváření dichotomií.

Dalším problémem je, že ačkoli je globalizace mnohorozměrný jev a její genderové aspekty by se daly analyzovat mnoha způsoby, například z hlediska sociálního či kulturního, uvedené teorie a studie spadající do diskursu genderu a globalizace se zaměřují především na ekonomickou globalizaci a její dopady zejména v oblasti práce. Ačkoli v názvu prací se často objevuje obecně globalizace, souvislosti zejména v oblasti politiky, kultury a životního prostředí nejsou tematizovány. S tím souvisí i to, že feministická kritika směřuje pouze na jeden, i když nejnivnější, projekt globalizace – neoliberální politiku. Tento především západní feministický přístup může být problematický v českém prostředí, protože zdejší genderový diskurs není tak levicově orientován, a také procesy globalizace se zde projevují jinak a mísí se s procesy postsocialistické transformace.

S tím souvisí, že kromě konkrétních případových studií zaměřených na určitou lokalitu se v západních teoriích jedná o zkoumání velkých jevů a generalizace není vždy adekvátní, zejména co se týká charakterizování určitých regionů. Někde dochází ke zjednodušování nebo povrchní generalizaci zejména u regionu východní Evropy. Celkově převažuje pojetí globálního světa, který se skládá z rozvinutých zemí (či globálního severu) a rozvojových zemí (globální jih) a vztahu mezi nimi, zejména z hlediska přesunů kapitálu a práce. Takzvaný druhý svět, bývalý socialistický blok, z tohoto diskursu většinou vypadává. Výjimku tvoří True (2003), která se zaměřuje přímo na Českou republiku a věnuje se souvislostem postsocialistické transformace a globalizace. V kontextu změn na pracovním trhu uvádí, že v oblasti průmyslu směřovaly zahraniční investice do mužských oblastí (jako výroba aut), zatímco pracovní místa ve feminizovaných odvětvích byla masivně rušena. Tvrdí, že i v ČR vznikla oblast výroby na export, a to právě v textilním průmyslu, kde většinu dělníků tvoří české ženy či imigrantky.

V návaznosti na zahraniční studie zabývající se genderem, globalizací a prací by se empirické zkoumání v českém prostředí mohlo zaměřit na proměny produkce v globálním kontextu. V průběhu transformace docházelo k zavírání lokálních továren a vzrůstajícímu importu produktů zejména z Asie. Na druhou stranu byly u nás otevřeny jiné výroby a provozovny nadnárodních firem, kde nacházejí práci migrantky a migranti z východu či rozvojových zemí. Případ otročké práce Severokorejek (Jelínková 2006) ukazuje, že dílny legální i v neformálním sektoru zaměstnávají migrantky se objevují i v naší zemi. Bylo by tak možné srovnat studie zabývající se přesunem nejisté práce v oblasti výroby zpět do center globálního severu se situací v ČR. Celkově tento přístup, který bere v úvahu globální vlivy na genderové vztahy, směřuje k věnování pozornosti mar-

ginalizovaným ženám (a mužům) nízkého postavení, u kterých se prolínají nerovnosti genderové, třídní a etnické (dělnice, migrantky).

Literatura

- Afshar, H., Barrientos, S. 1999. *Women, Globalization and Fragmentation in the Developing World*. London: Macmillan Press.
- Aguilar, D. D., Lacsamana, A. E. 2004. *Women and Globalization*. New York: Humanity Books.
- Balakrishnan, R. (ed.). 2002. *The Hidden Assembly Line: Gender Dynamics of Subcontracted Work in a Global Economy*. Bloomfield: Kumarian Press.
- Benería, L. 2003. *Gender, Development, and Globalization*. New York: Routledge.
- Bergeron, S. 2001. „Political Economy Discourses of Globalization and Feminist Politics.” *Signs*, Vol. 26, No. 4: 983–1007.
- Bhagwati, J. 2004. *In Defense of Globalization*. New York: Oxford University Press.
- Collins, J. L. 2003. *Threads: Gender, Labour, and Power in the Global Apparel Industry*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Connell, R. W. 1998. „Masculinities and Globalization.” *Men and Masculinities*, Vol. 1, No. 1: 3–23.
- Danner, M., Zouny, G. 2003. „Free Markets and State Control: A Feminist Challenge to Davos Man and Big Brother.” Pp. 82–90 in Kerr, J., Sweetman, C. (eds.). *Women Reinventing Globalization*. Oxford: Oxfam GB.
- Dlouhá, J., Dlouhý, J., Metrický, V. 2006. *Globalizace a globální problémy*. Praha: Univerzita Karlova, Centrum pro otázky životního prostředí.
- Enloe, C. 1990. *Bananas, Beaches, and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*. Berkeley: UC Press.
- Featherstone, L., USAS. 2002. *Students against Sweatshops*. New York: Verso.
- Freeman, C. 2000. *High Tech and High Heels in the Global Economy*. Durham & London: Duke University Press.
- Freeman, C. 2001. „Is Local: Global as Feminine: Masculine? Rethinking the Gender of Globalization.” *Signs*, Vol. 26, No. 4: 1007–1038.
- Jelínková, M. 2006. „Severokorejky v Česku: pracují, nemluví a neutíkají”. *Migraceonline.cz* (březen 2006).
- Kelly R. M., Bayes, J. H., Hawkesworth, M., Zouny, B. (eds.). 2001. *Gender, Globalization, and Democratization*. New York: Rowman & Littlefield.
- Kimmel, M. S. 2003. „Globalization and its Mal(e)contents: The Gendered Moral and Political Economy of Terrorism.” *International Sociology*, Vol 18, No. 3: 603–620.
- Kolářová, M. 2006. „Gender and Globalisation: Labour Changes in the Global Economy”, *Czech Sociological Review*, Vol 42, No. 6: 1241–1257.
- Klein, N. 2000. *No Logo*. London: Flamingo.
- Louie, M. C. Y. 2001. *Sweatshop Warriors: Immigrant Women Workers Take on the Global Factory*. Cambridge, MA: South End Press.
- Marchard, M. H., Runyan, A. S. (eds.). 2000. *Gender and Global Restructuring*. New York: Routledge.
- Momsen, J. H. 2004. *Gender and Development*. Routledge: New York.
- Peterson, V. S., Runyan, A. S. 1999. *Global Gender Issues*. Oxford: Westview Press.
- Pyle, J. L., Ward, K. B. 2003. „Recasting our Understanding of Gender and Work during Global Restructuring.” *International Sociology*, Vol. 18, No. 3: 461–489.
- Rai, S. M. 2002. *Gender and the Political Economy of Development*. Cambridge: Polity Press.
- Ramamurthy, P. 2001. „The Gendered Politics of Economic Globalization.” Tucson: University of Arizona.
- Renzetti, C. M., Curran, Daniel J. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Starr, P. (ed.). 1994. „What Is Structural Adjustment?” Pp. 1–12 in *Mortgaging Women's Lives: Feminist Critiques of Structural Adjustment*. ed. P. Starr. London: Zed Books.
- Stiglitz, J. 2002. *Globalization and Its Discontents*. New York: WW Norton & Company.
- True, J. 2003. *Gender, Globalization, and Postsocialism: The Czech Republic after Communism*. New York: Columbia University Press.
- Walby, S. 1997. *Gender Transformations*. New York: Routledge.
- Wichterich, C. 2000. *Globalizovaná žena*. Praha: proFem.

Poznámky

1 Tento text je přepracovanou verzí anglického článku *Gender and Globalisation: Labour Changes in the Global Economy* (Kolářová 2006).

2 Bylo tomu tak i v českém prostředí, ale situace se v posledním roce začíná měnit, do učebnic o globalizaci se začínají začleňovat i texty tematizující genderové aspekty globalizace, viz Dlouhá, Dlouhý, Mezřický (2006).

3 Více in Kolářová 2006.

PhDr. Marta Kolářová pracuje v Sociologickém ústavu AV ČR, v.v.i., zabývá se globalizací a sociálními hnutími ve vztahu k genderu a nerovnostmi v souvislostech genderu, třídy a etnicity.